11. Doshi, A. R., & Hauser, O. P. (2024). Generative AI enhances individual creativity but reduces the collective diversity of novel content. Science Advances. 10(28). eadn5290. DOI: https://doi.org/10.1126/sciadv.adn5290 [in English]

12. Lee, H.-P., Sarkar, A., Tankelevitch, L., Drosos, I., Rintel, S., Banks, R., et al. (2025). The impact of generative AI on critical thinking: Self-reported reductions in cognitive effort and confidence effects from a survey of knowledge workers. Proceedings of the 2025 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems. P. 1–22. DOI: https://doi.org/10.1145/3706598.3713778 [in English]

13. Xu, X., Qiao, L., Cheng, N., Liu, H., & Zhao, W. (2025). Enhancing self-regulated learning and learning experience in generative AI environments: The critical role of metacognitive support. British Journal of Educational Technology. 56(5). P. 1842–1863. DOI: https://doi.org/10.1111/bjet.13599 [in English]

14. Lan, M., & Zhou, X. (2025). A qualitative systematic review on AI empowered self-regulated learning in higher education. npj Science of Learning. Vol. 10. DOI: https://doi.org/10.1038/s41539-025-00319-0 [in English]

15. Dell'Acqua, F., et al. (2023). Navigating the jagged technological frontier: Field experimental evidence of the effects of artificial intelligence on knowledge worker productivity and quality. Harvard Business School Working Paper. No. 24-013. DOI: https://doi.org/10.2139/ssrn.4573321 [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

МАЙДАНЮК Ірина – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри культурології Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Наукові інтереси: філософія освіти, філософія науки, культурологія, розвиток наукового мислення, штучний інтелект у науково-дослідницькій діяльності, етичні аспекти використання цифрових технологій.

ОКСЕНТЮК Богдана – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри промислового маркетингу Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя.

Наукові інтереси: економіка та маркетинг, цифровізація освітньої й дослідницької діяльності, інноваційні технології, використання штучного інтелекту в наукових дослідженнях, розвиток дослідницької компетентності.

БАТЮЧЕНКО Іванна – кандидат фармацевтичних наук, доцент кафедри біології Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Наукові інтереси: біологічна освіта, методика викладання природничих дисциплін, розвиток критичного мислення, формування дослідницьких компетентностей здобувачів освіти, застосування генеративного штучного інтелекту в освітній діяльності.

ОВЧАРЕНКО Олексій – кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедри мостів, конструкцій і будівельної механіки імені В. О. Російського Харківського національного автомобільно-дорожнього університету.

Наукові інтереси: інженерна освіта, будівельна механіка, інноваційні технології в науково-дослідницькій діяльності, застосування штучного інтелекту в технічних дослідженнях, розвиток методологічної та дослідницької компетентності.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

MAIDANIUK Iryna – Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Head of the Department of Culturology of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.

Scientific interests: philosophy of education, philosophy of science, cultural studies, development of scientific thinking, artificial intelligence in research activities, ethical aspects of digital technology use.

OKSENTIUK Bohdana – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Industrial Marketing of Ternopil Ivan Puluj National Technical University.

Scientific interests: economics and marketing, digitalization of educational and research activities, innovative technologies, application of artificial intelligence in scientific research, development of research competence.

BATIUCHENKO Ivanna – Candidate of Pharmaceutical Sciences, Associate Professor at the Department of Biology of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University.

Scientific interests: biology education, methods of teaching natural sciences, development of critical thinking, formation of students' research competences, application of generative artificial intelligence in educational activities.

OVCHARENKO Oleksii – Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Bridges, Structures and Structural Mechanics of V. O. Rossiyskyi, Kharkiv National Automobile and Highway University.

Scientific interests: engineering education, structural mechanics, innovative technologies in research activities, application of artificial intelligence in technical research, development of methodological and research competence.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2026 р.
Прийнята до друку 27.09.2026 р. Опублікована 17.11.2026 р.

УДК 373.3/.5.016:81'373
DOI: 10.36550/2415-7988-2026-1-225-79-84 **ISSN 2415–7988 (Print) ISSN 2521–1919 (Online)**

МІЄР Тетяна –
доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри початкової освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2874-2925
e-mail: t.miyer@kubg.edu.ua

ГОЛОДЮК Лариса –
доктор педагогічних наук, доцент, заступник директора з науково-методичної діяльності комунального закладу
«Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського»
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5064-0968
e-mail: golodiuk_larysa@ukr.net

САВОШ Валентин –
доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри методик навчання та освітніх технологій
Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9499-885X
e-mail: vsavosh@ukr.net

ОРГАНІЗАЦІЯ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ЛЕКСИЧНИМ ЗНАЧЕННЯМ СЛІВ ТА СМИСЛАМИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В МОВЛЕННІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ТА БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У процесі дослідження різноаспектно проаналізовано феномени «лексичне значення слова» і «смисл слова». Розмежовано їхні смислові поля через задіяння соціального та індивідуального контекстів. Акцентовано увагу на тому, що смисли слів сигналізують про правильне/неправильне, повне/часткове засвоєння здобувачами освіти лексичного значення слів через обрання для кожної конкретної ситуації саме того значення слова, яке, найбільш точно, на їхню думку, відповідає мовленнєвій ситуації, меті чи темі спілкування. Узагальнено дані про спрямованість дій вчителя на: 1) збагачення пасивного й активного словника учнів; 2) організацію роботи з багатозначністю слів; 3) вправляння учнів у влучному й доречному використанні нових слів під час різних мовленнєвих ситуацій. Встановлено, що вчителі початкових класів під час проведення словникової роботи лише епізодично пропонують учням дослідження лексичних значень термінів, які допоможуть їм ефективно розпочати навчання на наступному рівні здобуття освіти. У роботі вчителів не прослідковується поетапна організація корекційної роботи (з'ясування смислу, з яким учні використовують певне слово у мовленні (1); зіставлення смислу, яке учні надали слову, з його лексичним значенням, яке сформувалося в результаті історичного розвитку соціуму (2); формування висновку про необхідність співпадіння смислу, який учні надали слову, з його лексичним значенням задля правильного формулювання власних висловлювань та розуміння мовлення інших (3)). З метою активізації діяльності вчителів з організації корекційної роботи з лексичним значенням слів та смислами їх використання в мовленні учнів було розроблено та експериментально доведено ефективність упровадження в навчальному процесі технік («Поясніть – потренуйтеся – перевірте» (на рівні здобуття початкової освіти); «Контроль інформації та її доповнення», «Лексична естафета», «Групування» (на рівні здобуття базової середньої освіти)) та методу «Навчальне моделювання» з метою побудови моделі з використанням слів теми/розділу (на рівні здобуття базової середньої освіти)).

Ключові слова: *початкова освіта, базова середня освіта, лексичне значення слова, смисл слова, словникова робота, корекційна робота, співпадіння смислу з лексичним значенням слова.*

MIYER Tetiana –
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Primary Education
of Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2874-2925
e-mail: t.miyer@kubg.edu.ua
HOLODIUK Larysa –
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Deputy Director for Scientific and Methodological Activities
Municipal Institution «Kirovograd Regional IN-Service Teacher Training Institute named after Vasyl Sukhomlynsky»
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-5064-0968
e-mail: golodiuk_larysa@ukr.net
SAVOSH Valentyn –
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor Volyn Institute of Postgraduate Pedagogical Education, Department of Teaching Methodologies and Educational Technologies
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9499-885X
e-mail: vsavosh@ukr.net

ORGANIZING CORRECTIVE WORK ON THE LEXICAL MEANING OF WORDS AND THE SENSES OF THEIR USE IN THE SPEECH OF PRIMARY AND LOWER SECONDARY EDUCATION STUDENTS

The study provides a multifaceted analysis of the phenomena of "lexical meaning of a word" and "word sense." Their semantic fields are differentiated through social and individual contexts. The authors emphasize that word senses indicate whether students have mastered the lexical meanings of words correctly or incorrectly, fully or partially. This shows in the meaning a student selects for each specific situation as the one that, in the student's view, most accurately fits the communicative situation, purpose, or topic. The study summarizes data on teachers' activities aimed at: 1) enriching students' passive and active vocabulary; 2) organizing work with polysemy; 3) giving students practice in using new words accurately and appropriately in different speech situations.

The study found that, in vocabulary work, primary school teachers only occasionally encourage students to explore the lexical meanings of terms that can help them begin learning effectively at the next level of education. Teachers do not organize corrective work step by step: (1) identifying the sense in which students use a particular word in speech; (2) comparing the sense students give a word with its lexical meaning, which formed through the historical development of society; (3) leading students to conclude that the sense they give a word must match its lexical meaning so that they can formulate their own utterances correctly and understand the speech of others.

To support teachers in organizing corrective work on the lexical meaning of words and the senses of their use in students' speech, the authors developed a number of techniques and experimentally demonstrated their effectiveness in the learning process: "Explain – Practice – Check" (at the primary education level); "Information Check and Extension," "Lexical Relay," and "Grouping" (at the lower secondary education level); as well as the "Instructional Modeling" method for building a model from the words of a particular topic or unit (at the lower secondary education level).

Keywords: *primary education, lower secondary education, lexical meaning of a word, word sense, vocabulary work, corrective work, alignment of word sense with lexical meaning.*

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Перебіг мисленнєвого, комунікативного, навчального, пізнавального, дослідницького, проєктувального процесів базується на ефективному використанні слів. Без оперування ними не можливо вибудувати продуктивну взаємодію з іншими, найменувати предмети, явища, ознаки, процеси, дії тощо об'єктивної й віртуальної реальності, з розумінням сприймати думки інших, говорити про почуття, стани й таке ін. Оперування словами стає можливим з огляду на те, що оточуюча дійсність відобразилася й відображається у словах, які позначають різні предмети, об'єкти, якості, відносини, зв'язки, що відповідають суспільному прогресу. Кожне слово несе смислове навантаження, яке набувши граматичного оформлення, відмежувалося не лише від

словосполучень і речень, а й від інших слів. Проте зазначене відмежування стає дієвим лише за умови усвідомленого розуміння лексичного значення слів, які складають відповідний обсяг активного та пасивного словника як кожної людини, так і кожного здобувача закладу загальної середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив значний інтерес учених до: процесу оволодіння лексичним значенням словом та продуктивним оперуванням ним (К. Климова [4], Л. Мацько О. Мацько, О. Сидоренко [10], К. Плиско [14]); збагачення словникового запасу учнів (Н. Лазаренко [7], Н. Сіранчук [15]); ефективне оперування словом під час дослідницької діяльності (Мороз [11]); у процесі усвідомленого читання (Я. Кодлюк, Г. Одинцова [5]); під час сприймання художніх творів (Л. Нежива, С. Паламар [12]). У зарубіжному досвіді оволодіння лексичним значенням словом відноситься до «портфеля інструментів, за допомогою якого відбувається оволодіння портфелем знань і вмінь» (О. Локшина [8]).

Мета статті. Узагальнене представлення результатів дослідження: теоретичних та практичних напрацювань з проблеми організації роботи з лексичним значенням слів та смислами їх використання в мовленні здобувачів початкової та базової середньої освіти; методичних доробків авторів статті, ефективність яких експериментально перевірено в результаті впровадження в процес навчання здобувачів початкової та базової середньої освіти м. Києва, Кропивницька, Луцька (загальна чисельність залучених до експериментальної роботи складає: учнів 4-х класів – 278 осіб, учнів 5-х класів – 271 особа, 20 учителів).

Виклад основного матеріалу дослідження. На наше глибоке переконання, організація корекційної роботи з лексичним значенням слів та смислами їх використання в мовленні здобувачів початкової та базової середньої освіти має реалізовуватися з дотриманням принципу наступності: 1) між суміжними рівнями шкільної освіти; 2) у межах процесу навчання, який організовується на кожному окремо взятому рівні. Ці два напрями дотримання принципу наступності безперечно важливі, проте особливої значущості набуває якість процесу, який організовується вчителем на кожному з рівнів здобуття освіти. У цьому контексті варто вказати на різновекторну спрямованість дій вчителя: 1) збагачення словника учнів впливає над кількісне збільшення слів у пасивному та активному словнику учнів; 2) організація роботи з багатозначністю слів спричинює додавання нових лексичних значень слів до вже відомих учням; 3) вправляння учнів у влучному й доречному використанні опрацьованих слів під час різних мовленнєвих ситуацій впливає на точність формулювання їхніх висловлювань та на адекватне розуміння мовлення інших.

Проте, за результатами дослідження Н. Никончук [13], учні часто не можуть правильно пояснити значення слів або запропоновані ними визначення не узгоджується зі словниковими тлумаченнями. Так, лексичне значення слова «сумний» учні початкової школи пояснюють, використовуючи слово «сердитий». Також учні не можуть диференціювати слова, якими позначаються якості людини, що близькі, проте нетотожні за своїм значенням.

Значущість організації роботи зі словом пояснюється: 1) віднесенням слова до головної одиниці мови, яка наскрізно представлена в мовній сис-темі; 2) ставленням до слова як до основного інструменту найменування предметів, об'єктів, процесів, станів, дій явищ, властивостей, ознак дійсності; 3) оперуванням словом як основним матеріалом для побудови усних та/чи письмових висловлювань; 4) використанням слова для сприймання висловлювань, думок, міркувань інших людей в цілому та учасників освітнього процесу зокрема. Звісно слово стає надійним будівельним матеріалом під час мовленнєвої діяльності лише тоді, коли використовується відповідно до його природи, тобто відповідно до його лексичного значення, а смисл, який вклала дитина в слово, не спотворює його лексичного значення.

Організація роботи з лексичним значенням слів та смислами їх використання в мовленні учнів має, у першу чергу, базуватися на неототожненні лексичного значення слова з його смислом. За Алексєєнко-Лемовською, лексичне значення слова – це «наочно-речовинний зміст, який оформлений за законами граматики певної мови та розглядається як елемент загальної семантичної системи словника певної мови. Слово, позначаючи предмет, явище, дію, процес, несе у собі узагальнену інформацію про цей предмет, явище, дію, процес, його(її) властивості, ознаки, функції» [1, с. 267].

Лексичне значення слова варто розглядати з учнями як зміст, який суспільство закріпило за кожним конкретним словом. У разі наявності різних лексичних значень слова слід розповісти про процес відображення у мові результатів соціального розвитку в різні історичні періоди. Зазначене переконливо ілюструється з використанням наукових напрацювань Л. Засєкіної, С. Засєкіна [3] та Ф. Соссюр [16], зокрема таких підходів до визначення лексичних значень слів: 1) конотативне лексичне значення слова (це первинне, дораціональне значення, яке створює необхідну передумову для початкування логічного значення слова; це генетично рання форма слова, у якій фіксується інтуїтивно-почуттєве відображення дійсності); 2) асоціативне лексичне значення слова (це значення слова визначається на основі асоціативних зв'язків); 3) ситуативне лексичне значення слова (значення слова визначається через включеність у низку подій, що розгортаються в часі); 4) переносне номінативне лексичне значення слова – похідне, вторинне значення слова, яке виникло внаслідок перенесення найменувань з певних предметів, дій, явищ, ознак на інші та закріплення в ньому як додаткове.

За узагальненнями С. Макаренко [9], в онтогенезі оволодіння лексичним значеннями слів реалізується через їхні смисли, тобто через суб'єктивні значення, які надаються окремим словам, в кожній конкретній мовній ситуації. Фіксуючи неоднакові смисли слів у різноманітних ситуаціях спілкування, учень засвоює багатозначність, різноманітність значення слова. Саме через це, особливої значущості під час організації роботи з лексичним значенням слів та смислами їх використання учнями в мовленні набуває факт встановлення відмінності між феноменами «лексичне значення слова» та «смисл слова».

У лексичному значенні слів відображено соціальний контекст та приналежність певній мові, а у смислах – індивідуальний контекст і приналежність тому, хто цей контекст використовує, тобто учню, який говорить, пише, розповідає тощо. Використовуючи зазначений факт у педагогічній діяльності,

учитель може визначати необхідні напрями роботи з лексичним значенням слів та їхніми смислами на основі встановлення невідповідності між соціально заданим контекст та індивідуально реалізованим учнем(ми), оскільки використання смислів слів завжди опосередковується досвідом, а отже свідчить про сформовані/несформовані в учня(ів) знання та вміння оперувати словом під час писемного мовлення або в конкретній ситуації навчального або повсякденного спілкування.

Випадок такої невідповідності вдало описано в науковій праці Н. Сіранчук: «Учень знає значення слів цифра, кількість і число, уміє вживати їх у словосполученнях і реченнях. Ці слова увійшли не лише до його пасивного, але й до активного запасу. Між тим учень робить помилки типу «велике число людей», і в цьому випадку він постає перед вибором найбільш точного слова з-поміж близьких за значенням або асоціативно близьких слів» [15, с. 57].

Отже, можна зробити такі висновки:

- смисл пов'язаний з: 1) виявленням логічності у змісті висловлювання та з розкриттям контексту через добір значення слово відповідно до ситуації; 2) використанням значення слова як абстракції, у якій відображено сутнісні особливості того, що позначається конкретним словом, включаючи зв'язки з іншими словами; 3) розумінням значення слова та обранням серед різноманіття зв'язків, які стоять за словом, найбільш відповідного конкретній ситуації; 4) оперуванням власним досвідом, який і визначає інтерпретацію слів у висловлюванні для розуміння ситуації в цілому;

- смисли сигналізують про правильне/неправильне, повне/часткове засвоєння здобувачем значення слів через обрання для кожної конкретної ситуації саме того значення слова, яке, найбільш точно, на його думку, відповідає ситуації чи темі спілкування.

Автори статті для організації корекційної роботи з лексичним значенням слів та смислами їх використання в мовленні учнів початкової школи розробили та впровадили на формувальному етапі педагогічного експерименту різні техніки. Для 92% учнів 4-го класу найбільш ефективною виявилася техніка «Поясніть – потренуйтеся – перевірте», яка реалізовувалася в такий спосіб:

Етап «Поясніть» – учням пропонується пара слів (наприклад, «бруд – пил») і ставилося завдання: поспілкуйтеся в парі та поясніть один одному, як ви розумієте значення цих слів. Якщо учні пари зійшлися на думці, що пара слів «бруд – пил» означають одне й те саме, то вони піднімають руку. Якщо учні пари вважають, що це різні слова, то вони не сигналізують піднятою рукою. Після цього учням пропонується розташуватися в класній кімнаті біля відповідного запису (записи: «Ці слова мають спільне значення»; «Ці слова мають різне значення»). У такий спосіб учні об'єдналися в дві групи.

Етап «Потренуйтеся» – учитель називає словосполучення, утворенні з використанням слів пари. Учням двох груп пропонується зробити правою ногою невеличкий крок вперед, якщо словосполучення утворено правильно, або присісти, якщо словосполучення не можна використовувати у мовленні. Приклад словосполучень, які проговорює вчитель (брудний одяг, пильний одяг, брудний посуд, пильний посуд, брудне взуття, пильне взуття, брудна вода, пильна вода, брудні сходи, пильні сходи) та запитання (Якщо умиватися нашвидку, то на рушнику залишиться …? Якщо не піклуватися про листя квітів, то них з'явиться …?

Етап «Перевірте» – учитель пропонує учням сісти за парти та попрацювати зі словничком або карткою для роботи у парі.

Приклад картки для роботи в парі:

Пил – найдрібніші сухі частинки твердих тіл, що можуть носитися в повітрі або вкривати що-небудь; порох [6, с. 374].

Бруд – всяка нечистота (порох, болото і таке інше), що осіла або знаходиться на чомусь [6, с. 41].

Постановка проблемних запитань: Бруд і пил мають одне й те саме значення чи різні? Чи можуть ці слова означати одне й те саме? Наведіть приклади. Що може «робити» пил, а що – бруд? Чому не можна говорити «пильна вода»?

Стосовно учнів базової середньої освіти на ефективність організації роботи з лексичним значенням слів та смислами їх використання в мовленні суттєвий вплив має задіяність рефлексивних розмірковувань, вправляння у партнерському спілкуванні, організація тактовного, поважного і водночас вимогливого спілкування [2, с. 677-678].

За результатами проведеного нами педагогічного дослідження, дієвими стосовно 89% учнів 5-го класу виявилися техніки:

- «Контроль інформації та її доповнення» – зміст висловлювання одного учня продовжується в міркуваннях іншого; інші учні класу здійснюють контроль за відповідністю/невідповідністю між соціально заданим контекст (лексичне значення слів) та індивідуально реалізованим учнями, які спілкувалися (смисл використання); у разі необхідності організація корекційної роботи із залученням усіх учні класу;

- «Лексична естафета» – учням повідомляється одна пара слів (для прикладу, однорідний – одноманітний; єдиний – спільний; летучий – летючий; вітровий – вітряний тощо); обговорюється спосіб формування команд та правила проведення лексичної естафети (почергово називати словосполучення спочатку з першим словом пари, а після завершення варіантів словосполучень з першим словом естафета переходить до другого слова пари; перемагає команда, яка найдовше перебувала в лексичній естафеті за умови дотримання відповідності між смислом та лексичним значення слів у словосполученнях, які запропоновано учнями під час естафети;

- «Групування» – учням повідомляється група слів, яку вчитель сформував з термінів навчальної теми, вивчення якої завершується; завдання: визначити спосіб об'єднання слів у групи, утворити групи слів, обгрунтувати ефективність способу, який було реалізовано.

Також аналіз результатів педагогічного дослідження засвідчив ефективність застосування методу «навчальне моделювання». Практичною реалізацією цього методу було передбачено побудову учнями 5-го класу моделі з використанням слів або словосполучень, які будучи термінів (оскільки «служать для вираження чітко окреслених спеціальних понять з різних галузей науки» [6, с. 538]), опрацьовувалися учнями спочатку в процесі вивчення кожної теми певного розділу, а потім і побудова моделі з використанням термінів, які склали навчальний матеріал всього розділу. Аналіз експериментальних даних засвідчив, що 81% учнів на завершення опрацювання розділу безпомилково побудували

модель з термінів, що, у свою чергу, засвідчило як про якісний перебіг процесу формування знань на кожному занятті з використанням навчального моделювання, так і про системне зберігання у пам'яті учнів знань з розділу через цілеспрямовану пізнавальну активність та самостійність під час побудови навчальної моделі з кожної теми та значно глибше розуміння змісту термінів через призму встановлення взаємозв'язків між ними у межах опрацьованого розділу.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. За результатами дослідження встановлено, що діяльність вчителів початкових класів спрямовано на збагачення активного та пасивного словника учнів, організацію роботи з багатозначністю слів, вправляння учнів у влучному і доречному використанні опрацьованих слів під час різних мовленнєвих ситуацій тощо. Також виявлено, що вчителі початкових класів під час проведення словникової роботи лише епізодично пропонують учням дослідження лексичних значень термінів, які допоможуть їм ефективно розпочати навчання на наступному рівні здобуття освіти. Також у роботі вчителів не прослідковується поетапна організація корекційної роботи (з'ясування смислу, з яким учні використовують певне слово у мовленні (1); зіставлення смислу, яке учні надали слову, з його лексичним значенням, яке сформувалося в результаті історичного розвитку соціуму (2); формування висновку про необхідність співпадіння смислу, який учні надали слову, з його лексичним значенням задля правильного формулювання власних висловлювань та розуміння мовлення інших (3)).

Експериментально підтверджено, що реалізація наступності між початковою та базовою середньою освітою в контексті організації корекційної роботи з лексичним значенням слів та смислами їх використання в мовленні учнів набуває ефективності у разі упровадження в навчальному процесі: технік («Поясніть – потренуйтеся – перевірте» (на рівні здобуття початкової освіти); «Контроль інформації та її доповнення», «Лексична естафета», «Групування» (на рівні здобуття базової середньої освіти)); методу «Навчальне моделювання» (з метою побудови моделі з використанням слів теми/розділу (на рівні здобуття базової середньої освіти)).

Подальшого дослідження потребує процес організації роботи з лексичним значенням слів та смислами їх використання в мовленні на рівні пізнавальної активності та самоорганізованості учнів 4-х та 5-х класів із задіянням засобів і ресурсів цифрового освітнього середовища.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєнко-Лемовська Л. В. Порівняльний аналіз діючих програм виховання та навчання дошкільників щодо розвитку словника в театралізованій діяльності. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : зб. наук. пр. Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2008. С. 267–276.

2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

3. Засєкіна Л. В., Засєкін С. В. Вступ до психолінгвістики. Острог : Вид-во нац. ун-ту «Острозька академія», 2002. 168 с.

4. Климова К. Я. Основи культури і техніки мовлення: навчальний посібник. Київ : Ліра. 2007. 240 с.

5. Кодлюк Я. П., Одинцова Г. С. Формування у молодших школярів усвідомленого читання засобами навчальних текстів підручника. Слово. Стратегії. Інновації : колективна монографія / за заг. ред. О. Турко, О. Янкович. Тернопіль : Осадца Ю.В., 2022. С. 6–62.

6. Короткий тлумачний словник української мови / Д. Г. Гринчишин, В. Л. Карпова, Л. М. Полюга, М. Л. Худаш, У. Я. Єдлінська; за редакцією Д. Г. Гринчишина, Київ : Вид. центр «Просвіта», 2010. 600 с.

7. Лазаренко Н. І. Формування у молодших школярів поняття про слово у взаємозв'язку його лексичних і граматичних значень (на матеріалі прикметника) : автореф. … дис. канд. пед. наук. Київ. 1993. 20 с.

8. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина XX – початок XXI ст.) : монографія. Київ : Богданова А.М., 2009. 404 с.

9. Макаренко С. І. Особливості становлення процесу розуміння значення слів на початковому етапі розвитку дітей / Зб. наук. пр. Серія: Педагогічні науки. Вип. 50. Ч. 1. Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. С. 201–206.

10.Мацько Л.І., Сидоренко О.М, Мацько О.М. Стилістика української мови: підручник. За редакцією Л.І. Мацько. Київ : Вища школа. 2003. 462 с.

11.Мороз П. Формування дослідницької компетентності учнів з історії: український і зарубіжний досвід. *Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта* – 2026: *реформи в умовах непрогнозованих впливів*: збірник матеріалів X Міжнар. наук. конф. (Київ, 27 травня 2026) / Ін-т педагогіки НАПН України [за заг. ред. О.І. Локшиної]. Київ – Дрогобич: ТзОВ «Трек ЛТД», 2026. С. 297-300.

12.Нежива Л. Л., Паламар С. П. Дитяча література з методикою навчання: навчально-методичний посібник. Київ. 2025. 245 с.

13.Никончук Н. Рефлексивно-ціннісна регуляція розвитку учбових здібностей у молодшому шкільному віці: дис. … канд. псих. наук: 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Київ : 2009. 282 с.

14.Плиско К. М. Лінгводидактичні основи організації навчання української мови в загальноосвітній школі: автореф. дис. … д-ра пед. наук. Київ, 1997. 38 с.

15.Сіранчук Н. М. Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови: монографія. Київ : «Центр учбової літератури». 2017. 288 с.

16.Соссюр Ф. Курс загальної лінгвістики. Київ : Основи, 1998. 324 с.

REFERENCES

1. Aleksieienko-Lemovska, L. V. (2008). Porivnialnyi analiz diiuchykh prohram vykhovannia ta navchannia doshkilnykiv shchodo rozvytku slovnyka v teatralizovanii diialnosti [A comparative analysis of current preschool education and upbringing programs regarding vocabulary development through theatrical activities] : zb. nauk. pr. Sloviansk, S. 267–276. [in Ukrainian]

2. Kremen, V. H. (Eds.). (2008). Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of education]. Kyiv: Yurinkom Inter. S. 363–364. [in Ukrainian]

3. Zasiekina, L.V., & Zasiekin, S. V. (2002). Vstup do psykholinhvistyky [Introduction to Psycholinguistics]. Ostroh : Vyd-vo nats. un-tu «Ostrozka akademiia», 168 s. [in Ukrainian]

4. Klymova, K. Ya. (2007). Osnovy kultury i tekhniky movlennia [Fundamentals of speech culture and technique]: navchalnyi posibnyk. Kyiv : Lira, 240 s. [in Ukrainian]

5. Kodliuk, Ya. P., & Odyntsova, H. S. (2022). Formuvannia u molodshykh shkoliariv usvidomlenoho chytannia zasobamy navchalnykh tekstiv pidruchnyka. Slovo. Stratehii. Innovatsii [Developing conscious reading in primary school students through textbook instructional texts. The Word. Strategies. Innovations]: kolektyvna monohrafiia / O. Turko, O. Yankovych (Eds.). Ternopil. S. 6–62. [in Ukrainian]

6. Hrynchyshyn, D. H. (Eds.), et.al. (2010). Korotkyi tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy [Concise Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language]. Kyiv: Vyd. tsentr «Prosvita». 600 s. [in Ukrainian]

7. Lazarenko, N. I. (1993). Formuvannia u molodshykh shkoliariv poniattia pro slovo u vzaiemozviazku yoho leksychnykh i hramatychnykh znachen (na materiali prykmetnyka) [Developing the concept of the word in terms of the interrelation between its lexical and grammatical meanings

among primary school students (based on the adjective)]. Extended abstract of candidate's thesis. [in Ukrainian]

8. Lokshyna, O. I. (2009). Zmist shkilnoi osvity v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu: teoriia i praktyka (druha polovyna XX – pochatok XXI st.) [The Content of School Education in European Union Countries: theory and practice (second half of the 20th – early 21st century)] : monohrafiia. Kyiv. 404 s. [in Ukrainian]

9. Makarenko, S. I. (2008). Osoblyvosti stanovlennia protsesu rozuminnia znachennia sliv na pochatkovomu etapi rozvytku ditei [Specifics of the development of the process of understanding word meanings during the early stage of child development]. Vyp. 50. Kherson. S. 201–206. [in Ukrainian]

10.Matsko, L. I., Sydorenko, O. M, & Matsko, O. M. (2003). Stylistyka ukrainskoi movy [Stylistics of the Ukrainian language]: pidruchnyk. Kyiv : Vyshcha shkola. 462 s. [in Ukrainian]

11.Moroz, P. (2026). Formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti uchniv z istorii: ukrainskyi i zarubizhnyi dosvid [Developing students' research competence in history: ukrainian and international experience]. Pedahohichna komparatyvistyka i mizhnarodna osvita – 2026: reformy v umovakh neprohnozovanykh vplyviv: zbirnyk materialiv X Mizhnar. nauk. konf. (Kyiv, 27 travnia 2026) / O.I. Lokshynoi (Eds.). Kyiv – Drohobych: TzOV «Trek LTD». S. 297-300. [in Ukrainian]

12.Nezhyva, L. L., & Palamar, S. P. (2025). Dytiacha literatura z metodykoiu navchannia [Children's Literature and Teaching Methodology]: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kyiv. 245 s. [in Ukrainian]

13.Nykonchuk, N. (2009). Refleksyvno-tsinnisna rehuliatsiia rozvytku uchbovykh zdibnostei u molodshomu shkilnomu vitsi [Reflexive-value regulation of the development of learning abilities in primary school age]: Extended abstract of candidate's thesis. [in Ukrainian]

14.Plysko, K. M. (1997). Linhvodydaktychni osnovy orhanizatsii navchannia ukrainskoi movy v zahalnoosvitnii shkoli [Linguodidactic foundations for organizing ukrainian language instruction in general education schools]: Extended abstract of candidate's thesis. 38 s. [in Ukrainian]

15.Siranchuk, N. M. (2017). Formuvannia leksychnoi kompetentnosti v uchniv pochatkovykh klasiv na urokakh ukrainskoi movy [Developing lexical competence in primary school students during ukrainian language lessons] : monohrafiia. Kyiv: «Tsentr uchbovoi literatury». 288 s. [in Ukrainian]

16.Sossiur F. (1998). Kurs zahalnoi linhvistyky [Course in General Linguistics]. Kyiv : Osnovy, 324 s. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

МІЄР Тетяна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри початкової освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Наукові інтереси: теорія навчання, теорія та методика вищої педагогічної освіти, сталий розвиток, цифровізація, інновації.

ГОЛОДЮК Лариса – доктор педагогічних наук, доцент, заступник директора з науково-методичної діяльності комунального закладу «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського».

Наукові інтереси: теорія навчання, теорія та методика вищої педагогічної освіти, сталий розвиток, цифровізація, інновації.

САВОШ Валентин – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри методик навчання та освітніх технологій Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти.

Наукові інтереси: теорія навчання, теорія та методика вищої педагогічної освіти, сталий розвиток, цифровізація, інновації.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

MIYER Tetiana – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Primary Education of Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University.

Scientific interests: learning theory, theory and methods of higher pedagogical education, sustainable development, digitalization, innovation.

HOLODIUK Larysa – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Deputy Director for Scientific and Methodological Activities Municipal Institution «Kirovograd Regional IN-Service Teacher Training Institute named after Vasyl Sukhomlynsky».

Scientific interests: learning theory, theory and methods of higher pedagogical education, sustainable development, digitalization, innovation.

SAVOSH Valentyn – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor Volyn Institute of Postgraduate Pedagogical Education Department of Teaching Methodologies and Educational Technologies.

Scientific interests: learning theory, theory and methods of higher pedagogical education, sustainable development, digitalization, innovation.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2026 р.
Прийнята до друку 28.09.2026 р. Опублікована 17.11.2026 р.

УДК 37.013:39(477)
DOI: 10.36550/2415-7988-2026-1-225-84-88 **ISSN 2415–7988 (Print) ISSN 2521–1919 (Online)**

ОКОЛЬНИЧА Тетяна –
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри спеціальної освіти
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID: https://orcid.org/000-0003-3740-2495
e-mail: t.vladimirovna.75@ukr.net

ЗАВІТРЕНКО Доларес –
кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри спеціальної освіти
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2005-4810
e-mail: zavitrenkod@gmail.com

БОСИЙ Олександр –
доктор філософії, старший викладач
кафедри спеціальної освіти
Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID: https://orcid.org 0000-0002-8849-3932
e-mail: obosyi@cuspu.edu.ua